Život i filozofski rad fra Bartula Ribarovića (1724.—1781.).

Dr. o. Juraj Božitković.

(Primljeno u sjednici razreda filozofičko-juridičkoga od 22. februara 1925.)

Fra. Bartuo Ribarović rodio se u Bastu 1724. I danas ova porodica postoji u tom selu ispod kršnog Biokova nedaleko od Makarske. Ona se mnogo razgranila. Jedan ogranak preselio se i nastanio u Makarskoj. Fra. Bartulu bijaše krsno ime Ivan. Još kao dijete stupi u franjevački samostan u Makarskoj, gdje izuči početne i srednje škole. Na 1. listopada 1746. stupi u franjevački red i zadobi novo ime fra. Bartula. Novaštvo je svršio u Živogošću 1747. Zatim je učio filozofiju i teologiju u generalnom učilištu prvog razreda u Šibeniku sve do 1754. U djelima: Sacra Theologia (1751.) piše, da su mu profesori bili o. Jeronim Koić i o. Jeronim Romčević, „lectores generales". Opći pohoditelj o. Oktavije iz Kreme dopusti mu, dne 1. studenoga 1754., da može ići u Peruggiu i usavršiti se u filozofskim i teologičkim naucima. U Italiji na naucima ostao je dvije godine. Vrativši se u domovinu predavaše tri nepune godine u Sinju (1756.—1759.), zatim u Zaostrogu.

Da zadobije katedru filozofije, podvrgao se strogomu ispitu u Zaostrogu, 20. listopada 1755. Bijahu mu ispitatelji o. Andrija Marušić i o. Mate Zoričić. Na ispitima zadobi $25^1/_2$ glasova. Na 26. istog mjeseca i godine bi proglašen lektorom filozofije. Slijedeće godine napisa najbolje svoje filozofsko djelo „Logica magna". Ono nije drugo nego preudešeno izdanje knige s istim natpisom, koju napisa „13. lipnja 1748.".[1] Ovi se rukopisi nalaze u franjevačkom arhivu u Makarskoj. Jedan primjerak njegova ugbenika „Logica parva" postoji u šibenskom arhivu sv. Lovre. On potječe iz ovih vremena. Na 9. srpnja 1759. o. B. Ribarović postiže patentu lektora teologa.

Od 1760.—1766. bijaše učiteljem novaka u Makarskoj i orguljaš. Pošto je pohvalno vršio svoju pedagošku, učiteljsku službu, redodržavni zbor u Sinju, 8. listopada 1766., proglasi ga agregatom „inter definitores", t. j., imao je čast definitora bez službe.

[1] Logica magna, Recensio prima, str. 39.

Sada se o. Ribarović posvetio propovijedanju. Bijaše godišnji propovjednik u Makarskoj. Zatim propovijedaše na hrvatskom jeziku sad korizmu sad advenat u Zadru u crkvi sv. Frana, na Cresu, u splitskoj katedrali, u Trogiru, Blatu, Starom gradu, Hvaru i Komiži. Bijaše za neko vrijeme gvardijan u Omišu i Makarskoj, definitor redodržave, župnik Velobrda i lektor moralke u Makarskoj.

Na 10. studenoga 1781. umrije u Makarskoj okrepljen sv. tajnama u 57. godini života.

O. Ribarović napisao je u mlađoj dobi više filozofskih djela. U šibenskom arhivu sv. Lovre postoji jedan primjerak njegove „Logica parva". Format je knjige osmina, a ima 124 strane. Ona je školski udžbenik za početnike filozofije. Nakon kratka uvoda radi o filozofiji uopće. U prvom dijelu knjige raspravlja o organima ljudskog govora; o misli i značenju riječi; o njihovoj medusobnoj usporedbi; o sveopćim pojmovima i njihovim svojstvima; u drugom: o umnoj djelatnosti t. j. o imenu, riječi i govoru, te različnim rečenicama; u trećem: o dokazivanju i različnim silogizmima. Udžbenik je jezgrovito napisan, temeljito obraden, bistro prikazan i primjerima rastumačen. Sličnih priručnika onih vremena bijaše mnogo, pa stoga ne mislimo, da su baš svi izvorni. U arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj nalaze se dva rukopisa, koji raspravljaju o sličnim pitanjima; prvi napisa o. Andrija Staničić pod natpisom „Scripta logicalia". Ovo nije njegovo izvorno djelo, nego o. Dominika Antuna de Valis, koji mu ga je darovao, kad je učio filozofiju u Jakinu od 1723.—1725. Drugi udžbenik izradi ili, bolje, prepisa fra. Ante Perić 1747., a ima natpis „Disputationes in universam artem logicam juxta mentem venerabilis, ac subtilis Doctoris Joannis Duns-Scoti theologorum omnium principis feliciter incipiunt". Ipak knjiga je o. Ribarovića nezavisna od njih.

Drugo, filozofsko djelo o. B. Ribarovića jest „Logica magna". Format je rukopisa, koji se nalazi u arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj, 21 × 16 cm., 210 fol. Poslije natpisa čitamo: „Ad usum simplicissimum fratris Bartholomaei Ribarovich a Bast". Ovo je djelo drugi, školski udžbenik, koji pretpostavlja prvi. Slova su vrlo sitna. Ima mnogo skraćenica. Tekst se teško čita prostim okom bez povećala. Fra. B. Ribarović raspravlja u ovoj knjizi o velikoj logici prema načelima bl. Ivana Duns-Skota [f. 1.]. Nakon kratka uvoda [f. 1.] radi ukratko o naravi logike [f. 1.^{b}]. U prvoj raspravi [f. 2.—39.] piše o logici kao umjetnosti i znanosti: dokazuje, da je ona umjetnost i znanost. „Logika, kojom se služimo [logica

utens], nije znanost, nego umjetnost [f. 12.b]". Nasuprot „logica docens", t. j. logika, koja dokazuje po bližim uzrocima svoje zasade i načela, zbiljska je znanost. Logika kao takova spekulativna je i praktična znanost. Nezin je predmet silogizam uopće. Ona je potrebita, da se steku druge znanosti. S pomoću različnih silogizama u ńoj dolaze različni zaključci.

Druga rasprava [f. 40.—59.] govori o razumnom bitku i himeri. Mi možemo proizvesti „entia rationis", i „ens rationis chimericum" s pomoću uma i volje. Izvańska dokazivańa, koja proističu iz stvarnih oblika, nijesu „entia rationis", nego stvarnosti. „Ens rationis" polučuje se s pomoću apstrakcije. Potom naša osjetila koliko izvańska toliko unutrašńa ne mogu ga proizvesti.

Treća rasprava [f. 59.—73.] radi o razluģbama i istovetnostima: brani formalnu razluģbu, koja po srijedi teče između stvarne i umne. I u ovom se pokazuje Skotov pristaša.

Četvrta rasprava [f. 74.—90.] tumači, što je to „ens rationis", i sudi, da „općene naravi s obzirom na stvari, koje se nazivlu univerzalima, i ove se ne sastoje u riječima ili imenima, nego su zbiljski stvarne naravi. Nijesu ipak razdijeljene od pojedinih, nego su stvarno s ńima poistovetovane [f. 76.)".

Peta i šesta rasprava [f. 91.—105.b] rade o univerzalnom logičnom: naprosto prihvaćaju i tumače Porfirijevu nauku, od koje zavise.

U daljim raspravama [f. 106.—168.a] tumače se Aristotelove kategorije,[1] kojima se daje na više mjesta Skotovo tumačeńe,[2] kao n. pr., da se Bog „ne smije postaviti u kategoriju supstancije" radi svoje transcedentalnosti [f. 134.b]. Uvlači se svagdje formalna razluģba Skotova [f. 134.b; 141.; 156.].

Sedamnaesta rasprava [f. 168.b—196.b] razlaže Aristotelova pravila o tumačeńu.[3].

Čitavu raspravu [f. 175.—187.] o konkretnom i apsolutnom, pošto je bijaše napisao, ne znam zbog kojih razloga precrtava i zabacuje: usvaja samo jedan zaključak.

---

[1] Aristotelis opera. *Εἰς τὰς κατηγορίας. Πορφυρίου εἰσαγωγή* 1.—15.b, 5. Vol. IV. Edidit academia regia Borussica. Berolini apud G. Reimerum a. 1836., str. 1. 93. Scotus, Quaestiones super praedicamenta. Operum t. I. Parisiis. Vivès 1891. str. 437.—579

[2] Scotus, 2. Sent. d. 8. q. 3. Venetiis 1580.

[3] Aristotelis Opera. *Εἰς τὸ περὶ ἑρμηνείας* 15.b, 6.—24.b, 35. Vol. IV., str. 93.—139. Berolini 1836. Scotus, In duos libros perihermeias. Operum t. I. Parisiis 1891., str. 581.—601.; Super universalia Porphyrii, str. 51.—435.

U zadnje tri rasprave [f. 197.—210.) piše o silogizmu, znanosti i dokazivanju. Zaključuje, da čin vjere i čin znanosti ne može ujedno biti formalno u istom umu o istom predmetu, ali može stati navika znanosti s činom vjere [f. 208.b].

Treće filozofsko djelo o. Ribarovića jest „Philosophia". Na hrptu je rukopisa napisano: Logic(a) manu scripta. Format je knige 21 × 16 cm., 742 str. Na početku ovako piše: „Conscripsi hunc librum ego P. F. Bartholomaeus † ordinis minorum s. P. Francisci, utriusque dioecesis Macarensis, anni Domini millesimi septingentesimi quinquagesimi sexti † Ribarovich, Qui ad nudum ac simplicem usum eiusdem inserviet".

Natpis na prvoj strani glasi: „Incipiunt disputationes in universam Aristotelis Logicam juxta mentem venerabilis, ac subtilis doctoris Joannis Duns-Scoti omnium theologorum principis, nec non illibatissimi conceptus Deiparae gloriosissimae defensoris praecipui".

Ova je knjiga o. Ribarovića gotovo sasvim nova prerada predašnje knjige. Rukopis, bistrina slova, ukus i oprema čitave knjige mnogo se odlikuje nad prvom. Knjiga je podijeljena na dvanaest rasprava, razlikuje umjetnu logiku od prirodne [str. 5.]. „Logica docens" jest znanost; „logica utens" umjetnost [str. 12.]. U ovom se slaže s prošlom knjigom [f. 23.a]. Formalni je predmet cijele logike formalni silogizam [str. 25.]. U predašnjoj knjizi [f. 19.b] o. Ribarović tvrdi, da je logika spekulativna i praktična znanost, u ovoj nasuprot, da je ona jednostavno i čisto spekulativna znanost [str. 72.]. Ona je ipak stvarna znanost „ex natura rei". Ona nije „simpliciter" nužna, nego „secundum quid", da se dobiju druge znanosti [str. 103.; 117.].

„Universalia" ili općene naravi postoje „a parte rei in essendo" [str. 139.], ali ne izvan pojedinih, jer se u njima uključuju i stvarno s njima istovetuju [str. 152.]. Ipak treba znati, da priroda nije općena „per inexistentiam, sed per indifferentiam [str. 184.]".

O formalnoj Skotovoj razlugbi isto se uči, što i u prošloj knjizi.

O univerzalnome logičnom mnogo se savršenije i potpunije raspravlja negoli prije. Ono ne postoji s obzirom na stvari, nego u umu po odnošaju bivstovanja u mnogima, i to ne preko čina, nego po bližoj prikladnosti bivstvovanja u mnogima zajedno. Ono postaje po porednom, jednostavnom činu mogućnog uma [str. 262.].

Nauka o univerzalima mjerodavnije je protumačena nego u predašnjoj knjizi. S Aristotelom se priznaje, da ima deset kategorija, koje se između sebe stvarno luče. Šest se uvjeta zahtijeva, da se

nešto upravno ubroji u kategoriju: „Ens per se, non mentis opus, cui terminus, atque completum, univocum, cuius fit notio simplex [str. 468.].

Zasebno se raspravlja o izreci i istini. U predašńoj se knizi [f. 175.—187.] razlagańe o konkretnom i apsolutnom zabacuje, u ovoj nanovo rješava. „Concretum accidentale" prvotno i glavno znači oblik, subjekt tek sporedno [str. 644.]. Potom ono, što je apstraktno, ne može se pripovijedati o vlastitom konkretnom i obratno. Isto tako ne može se formalno tvrditi apstraktno o apstraktnom [str. 680.].

Znanost označuje u skolastičkom značeńu: „Cognitio intelectualis certa, vera, evidens rei necessaria per causam, habita per discursum syllogisticum" [str. 719.]. Čin znańa i čin mnijeńa ne mogu pod nikakav način stati zajedno u istom umu o istom predmetu, ako se promatra „per easdem formalitates" [str. 729.]. Isto tako ne može ujedno stati o istom predmetu navika znanosti s navikom mnijeńa, niti čin vjere s činom znanosti formalno u istom umu [str. 737.].

Ovo je glavno i najbolje filozofsko djelo o. Ribarovića. U ńemu se slijedi peripetetizam Skotov. Isporedimo li ga s prošlim, u ovom je mnogo svojih misli i pojmova usavršio, dopunio i razbistrio. Isporedimo li ga suviše s onim štampanim o. Andrije Kačića-Miošića „Elementa peripatetica juxta mentem snbtilissimi doctoris Joannis Duns-Scoti. Venetiis 1752", (format 19 × 13 cm., 499 str.) ono nimalo ne zaostaje za ńime. Ovo je Kačićevo djelo poznavao o. Ribarović, pa je ńegovu knjigu ostavio franjevačkoj knjižnici u Makarskoj. U filozofskim mislima oba su peripatetika skotisti. Što se pak tiče obrade, rasporeda djela, jedan od drugoga nimalo ne zavise. Oba su autora u strogom smislu riječi. I u načinu se raspravlańa razilaze. Kačić obrađuje gradu u obliku pitańa i odgovora, a Ribarović strogo sholastički i znanstveno stavlja pitańe, izvodi zaključak, rješava prigovore. Sholastička je metoda kod Ribarovića savršenija i dotjeranija. Nasuprot je Kačićev stil lepši i ukusniji: po jasnoći su nablizu jednaci.

Druga vrsta Ribarovićevih djela jest sholastičko-bogoslovna. Pod nadzorom o. Jeronima Romčevića, generalnog lektora iz Jezera, zaseoka sela Pasičine kod Vrgorca, koji umrije u Omišu, 5. kolovoza 1765., napisao je ovu knjigu: „Sacra theologia. Hoc opus coepi ego pater Bartholomaeus Ribarovich Macarensis 14. Maii sub disciplina patris Hieronymi a Jezero. Anni Domini 1751." Format je knige 21 × 16 cm., 398 str. Rukopis se nalazi u franjevačkom arhivu u Makarskoj. Knjiga nije potpuna, jer se počińe s trećim pitańem

[str. 1.]. Ona je nastavak drugih sholastičko-bogoslovnih djela, koja su nažalost propala. Rukopis, unutrašńa uredba, finoća izrade i vańska oprema knige ne mogu se isporediti s posledńom.

O. Ribarović u ovoj knizi raspravla u višem stilu o ulitoj navici vjere: zastupa mišleńe, da je poslije Hristova dolaska na svijet potrebno vjerovati „de necessitate medii ad salutem“ u ń i u presv. Trojstvo [str. 98.]. Vjeri su protivne tri mane: nevjera, odmetnuće i psost [str. 108.].

Druga rasprava, koja nije potpuno obrađena, radi o uťańu [str. 120.—145.]; isto tako treća o ljubavi [str. 146.—166.] nije potpuno razvijena. Nasuprot rasprava o sakramentu pokore dosta je dobro izrađena [str. 167.—269.]. Vrlo je zanimliva u ovoj knizi rasprava o čovječjoj prirodi i ńezinim stańima [str. 271.—315.]: uči, da se istočni grijeh širi „ut materialis causa, causans in posteros originalem culpam contractam a propagatis ab Adamo“ [str. 299.]: raspredajući o zadńoj svrsi razumnih bića [str. 315.—352.] tvrdi, da čovjek ne radi vazda radi zadńe svrhe [str. 318.]. Formalno se blaženstvo sastoji u gledańu i uživańu Boga, glavno u uživańu [str. 324.]. Blaženi u nebu ne mogu sagriješiti „ab extrinseco„ [str. 331.]. S ovoga pitańa nenadno i preko očekivańa prelazi se na raspravu „Filioque“ [str. 351.—361.]. Prilično su obrađeni razlozi, zašto je dodan veznik „que = i“. Brani se skotistični stav, da bi se vječna Riječ utjelovila bila, i da Adam nije sagriješio [str. 372.].

Ovo djelo Ribarovićevo nije bogzna kako uređeno niti obrađeno, kako bi moralo biti. Nama se čini, da su to bila neka predavańa, kojih još ne bijaše dogotovio.

Drugo sholastičko-bogoslovno djelo, koje Ribarović napisa, jest: „Sacra theologia. Huic opusculo initium dedi ego pater frater Bartholomaeus Ribarovich Macarensis 14 mensis maii sub disciplina reverendi patris Hieronymi Choich (lectoris generalis). Anni Domini 1751.“.[1] Format je rukopisa 22 × 15 cm., 264 str. I ova knjiga pretpostavla neku drugu, koja je dosada nama nepoznata, jer se počińe s petim pitańem [str. 3.]. Zadržao je dvije rasprave: o milosti [str. 168.] i katoličkoj crkvi [str. 169.—264.]. U prvoj je raspravi savremen, jer pobija jansenističke nazore o milosti i slobodnoj

[1] Necrologium Fr. Min. Sibenici in archivo: „Die 4. aprilis 1782. Spalati Adm. R. P. Hieronymus Coich a Popovo, lector jubilatus doctrina, ac vita illustris aetatis annorum 75 obiit“.

voli, u drugoj maňe, jer pobija protestanske nazore o crkvi, koji su se jedan vijek prije razvili. Obje su rasprave prilično obrađene i pisane nekom lakoćom stila.

Sholastička filozofija bijaše u padu onda, kad je Ribarović živio. Ona je većinom tumačila Aristotela prema komentarima ili sv. Tome ili Duns-Skota. Nije išla za novim tečevinama otkrića, da ih usvoji, ńima se obogati i da ih poveća. U ovoj sferi živļaše i filozofiraše o. Ribarović: kao peripatetički, sholastički filozof tumači on Aristotelov Organon. Da li samostalno na izvorima ili preko komentara Skotovih? Mi bismo radije posegli za zadńim. Ribarović bez sumńe poznavaše Aristotelova djela (Mleci 1532.) u latinskom prijevodu, jer se nalaze u samostanskoj knńižnici u Makarskoj, gdje je većinu života boravio, ali sva je prilika, kako se nama čini, da ga je poznavao preko Skotovih komentara. S kojim se izdańem Skotovih djela služio? Mislimo, izdatim u Mlecima 1580. ili 1617., tumačeńem pak Skotovim štampanim u Mlecima 1518.

O. Ribarović kao filozof i sholastik poznavaše dobro peripatetizam Skotov. Bio je obrazovan čovjek, vrstan logik, fin dijalektik i dobar govornik. Vladao je sholastičkom metodom potpunom lakoćom. Latinski pisaše dosta pravilno. Stil mu je lagan i razumļiv. Petra Hispana „Summulae logicales“ i ńemu pripisano djelo „Parva logicalia“ štampano u Mlecima 1603., nijesu nimalo uplivale na Ribarovićevo pisańe, iako ovaj logik onih vremena uživaše velik ugled po školama.

Filozofija Ribarovićeva, kao i ona Kačićeva, pokazuje nam, da je filozofski duhom onog doba po dalmatinskim, franjevačkim školama vladao: Skotov peripatetizam.